

BOLANING SHAXSINI O'RGANISHNING PROYEKTIV METODIKASI

Ushbu test bolalar psixologi doktor Luiza Dyuss tomonidan tuzilgan. U juda oddiy so'zlar bilan o'z hissiyotlarini ifoda etadigan eng kichik yoshdagi bolalar bilan ishlashda ham qo'llanilishi mumkin.

Testni o'tkazish qoidalari

Bolaga u o'zini qahramon sifatida tasavvur qilishi mumkin bo'lgan ertaklar aytiladi. Har bir ertak bolaning o'z fikrini bildirishiga undaydigan savol bilan yakunlanadi. Bu testni o'tkazish qiyin emas, chunki barcha bolalar ertak eshitishni yaxshi ko'radilar.

Testni o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

Bolaning ovoz ohangiga, javob berish tezligiga (tez yoki sekin) va shoshilinch javob bermasligiga e'tibor bering. Uning xatti-harakatlarini, tana reaksiyalarini, mimika va imo-ishoralarini kuzating. Test davomida odatdagi kundalik holatidan farq qiladigan xatti-harakatlarga alohida ahamiyat bering.

Dyuss ta'kidlaganidek, quyidagi noodatiy holatlar bolaning testga nisbatan patologik reaksiya bildirayotganini va ruhiy buzilish ehtimolini ko'rsatishi mumkin:

- ertakni to'xtatib qo'yishni so'rashi;
- hikoyachini bo'lib yuborishga urinishi;
- kutilmagan, noodatiy yakunlarni taklif qilishi;
- shoshilinch va tezkor javoblar berishi;
- ovoz ohangining o'zgarishi;
- yuzida hayajon belgilari (haddan tashqari qizarish yoki oqarish, terlash, mayda belgilar) namoyon bo'lishi;

- savolga javob berishdan bosh tortishi;
- voqealardan ilgarilab ketishga yoki ertakni boshidan boshlashga qattiq intilishi.

- bu belgilar bolaning testga patologik munosabat bildirayotganidan dalolat berishi va ma'lum bir ruhiy buzilishning signali bo'lishi mumkin.

Quyidagilarni e'tiborga olish lozim

Bolalar ertak va hikoyalarni tinglar, qayta so'zlar yoki o'zlari to'qir ekan, o'z his-tuyg'ularini, jumladan salbiy (tajovuzkor) hissiyotlarini ham samimiy ifodalaydilar. Biroq bu holat majburiy, takrorlanib turadigan xususiyatga ega bo'lmasligi kerak. Shuningdek, bola doimo xavotir va bezovtalik uyg'otadigan voqealarni eshitishni istamasligini bildirsa, bunga ham alohida e'tibor qaratish kerak. Hayotdagi murakkab vaziyatlardan qochish odatda o'ziga ishonchsizlik va qo'rquvning belgisi hisoblanadi.

Maqsad: Bola ota-onasidan biriga yoki ikkalasiga birgalikda qanchalik bog'liqligini aniqlash.

"Jo'ja" nomli Ertak-test

«Daraxtdagi uya ichida qushlar – ota va ona hamda kichkina jo'ja – uxlayapti. Birdan kuchli shamol esib, shox sinadi va uya pastga tushib ketadi. Hammasi yerga tushib qoladi. Otasi uchib bir shoxga qo'nadi, onasi esa boshqa bir shoxga qo'nadi. Jo'ja nima qilishi kerak?»

Odatda uchraydigan normal javoblar:

- U ham uchib biror shoxga qo'nadi.
- Qo'rqib onasining oldiga uchib boradi.
- Kuchli bo'lgani uchun otasining oldiga uchib boradi.
- Uchishni bilmagani uchun yerda qoladi, lekin yordam chaqiradi va ota-onasi uni olib ketishadi.

Bunday javoblar bolaning mustaqillikka ega ekanini, qaror qabul qila olishini, o'z kuchiga ishonishini va murakkab vaziyatlarda ham o'ziga tayanishni bilishini ko'rsatadi.

E'tibor berilishi kerak bo'lgan javoblar:

- Uchishni bilmagani uchun yerda qoladi.
- Tushish paytida halok bo'ladi.
- Ochlik yoki sovuqdan o'lib qoladi.
- Hamma uni unutib yuboradi.
- Kimdir bosib ketadi.

Bunday javoblar bola boshqalarga, avvalo ota-onasiga yoki tarbiyachilariga qattiq bog'liqligini ko'rsatadi. U mustaqil qaror qabul qilishga o'rganmagan, atrofidagi odamlarga tayangan holda yashaydi.

“Qo‘zichoq” nomli Ertak-test

Ertakning birinchi varianti

Maqsad: Ushbu ertak bola onadan emizish to‘xtatilganini qanday qabul qilganini aniqlashga yordam beradi.

“Bir qo‘y o‘zining qo‘zichog‘i bilan yashar edi. Qo‘zichoq endi katta bo‘lib, hatto o‘t ham yeya boshlagan edi. Kechqurun ona unga juda yoqadigan ozgina sut berardi. Lekin bir kuni onaning suti tugab, u bolajonini emizolmay qoldi.

Qo‘zichoq nima qilishi kerak?”

Odatda uchraydigan normal javoblar:

- Ko‘proq o‘t yeydi.
- Avval yig‘laydi, keyin ko‘proq o‘t yeyishni boshlaydi.
- Boshqa bir qo‘yning oldiga borib, undan sut so‘raydi.

Bunday javoblar bola tabiiy o‘sish bosqichini sog‘lom qabul qilganini, vaziyatga moslasha olishini ko‘rsatadi.

E’tibor berilishi kerak bo‘lgan javoblar:

- Ochlikdan o‘lib qoladi.
- Boshqa bir qo‘yning oldiga ketib, onasining oldiga qaytmaydi.
- Ona uni sutsiz qoldirgani uchun onasiga e’tibor bermaydi.
- Shunchalik qattiq yig‘laydiki, ona baribir biror joydan sut topib beradi.

Bunday javoblar bola onadan ajralish jarayonini og‘ir kechirganini, onaga yoki ovqatlantirishga kuchli bog‘liqlikni yoki hissiy norozilikni bildirishi mumkin.

“Qo‘zichoq” – Ikkinchi varianti nomli Ertak-test

Maqsad: Bola hali onasini emayotgan kichik ukasiga (yoki singlisiga) nisbatan rashk hissi bor-yo‘qligini aniqlash.

«Bir qo‘y o‘zining qo‘zichog‘i bilan yashar edi. Qo‘zichoq endi katta bo‘lib, o‘t ham yeya boshlagan edi. Kechqurun ona unga juda yoqadigan ozgina sut berardi. Bir kuni onaga juda kichkina, faqat sut ichadigan, o‘t yeyishni hali bilmaydigan boshqa qo‘zichoqni olib kelishdi. Shunda ona katta qo‘zichoqqa: “Endi senga sut berolmayman, chunki ikkalamizga sutim yetmaydi. Shu kundan boshlab sen faqat o‘t yeb yurishing kerak bo‘ladi”, – dedi. Qo‘zichoq nima qildi?»

Odatda uchraydigan normal javoblar:

Birinchi variantda keltirilgan javoblarga qo‘shimcha:

- Sutni kamroq ichib, ko‘proq o‘t yeyishga harakat qiladi.
- Avval biroz injiqlik qiladi, keyin kichkina qo‘zichoqni yaxshi ko‘rib qoladi va faqat o‘t yeyishga rozi bo‘ladi.

Bunday javoblar bola kichik ukasi yoki singlisiga nisbatan iliq munosabatda bo‘lishini, vaziyatga moslasha olishini ko‘rsatadi.

E’tibor berilishi kerak bo‘lgan javoblar:

Birinchi variantda keltirilgan javoblarga qo‘shimcha:

- Faqat o‘t yesa ham, kichkina qo‘zichoq va onasiga nisbatan jahli chiqadi.
- Kichkina qo‘zichoqni haydab yuborishga harakat qiladi.
- O‘zini itoatkor qilib ko‘rsatib, keyin yashirinchalik kichkina qo‘zichoqni olib ketadi, shunda yana sut ichishi mumkin bo‘ladi.
- Kichkina qo‘zichoq uchun boshqa ona topishga urinish.
- Kichkina qo‘zichoqni urish va shunga o‘xshash xatti-harakatlar.

Bunday javoblar bola ukasiga yoki singlisiga rashk qilayotganini, ichki norozilik yoki tajovuzkorlik hissini yashirayotganini bildirishi mumkin.

«Ota-ona to'yi kunini nishonlash» nomli Ertak-test

Maqsad: Bola oiladagi o'z o'rnini qanday tasavvur qilishini, onasi bilan otasi o'rtasidagi munosabatlarda o'zini qanday ko'rishini, ota-onasining bir-biriga bo'lgan mehriga rashk hissi yo'qligini aniqlash.

“Ota-onasining to'yiga bir yil bo'ldi. Ona bilan ota bir-birini juda yaxshi ko'rishadi va bu bayramni quvonch bilan nishonlashni istashadi. Ular barcha do'stlarini va ota-onalarini mehmon qilib chaqirishadi. Bayram davomida ularning farzandi o'rnidan turib, yolg'iz holda bog'ga chiqib ketadi. Nima bo'ldi, u nega chiqib ketdi?”

Odatda uchraydigan normal javoblar:

- Onasiga gul terib kelish uchun chiqdi.
- Biroz o'ynash uchun chiqdi.
- Kattalar bilan zerikib, o'zi hordiq chiqarishga qaror qildi.
- Bayramdan charchab, dam olishni istadi.
- Uning ovqatlanishi (o'tirishi, o'zini tutishi va h.k.) haqida tanbeh berishdi.

Shuningdek, bayram zerikarli bo'lgani haqidagi boshqa javoblar ham normal hisoblanadi, chunki bunday holat bolalar orasida tez-tez uchrab turadi.

E'tibor berilishi kerak bo'lgan javoblar:

- Jahli chiqqani uchun chiqib ketdi.
- Yolg'iz qolishni xohladi.
- Uni g'am bosdi (o'zini yolg'iz his qildi).
- Hech kim unga e'tibor bermagani uchun ketishga qaror qildi.

Bunday javoblar bola ota-onasining o'zaro munosabatiga rashk qilishi, o'zini e'tiborsiz yoki yolg'iz his qilishi mumkinligidan dalolat beradi.

“Qo‘rquv” nomli Ertak-test

Maqsad: Bolada turli qo‘rquvlarning mavjud yoki yo‘qligini aniqlash.

“Bir bola ichida juda sekin shunday dedi: “Qanchalik qo‘rqinchli!” U nimadan qo‘rqyapti?”

Odatda uchraydigan normal javoblar:

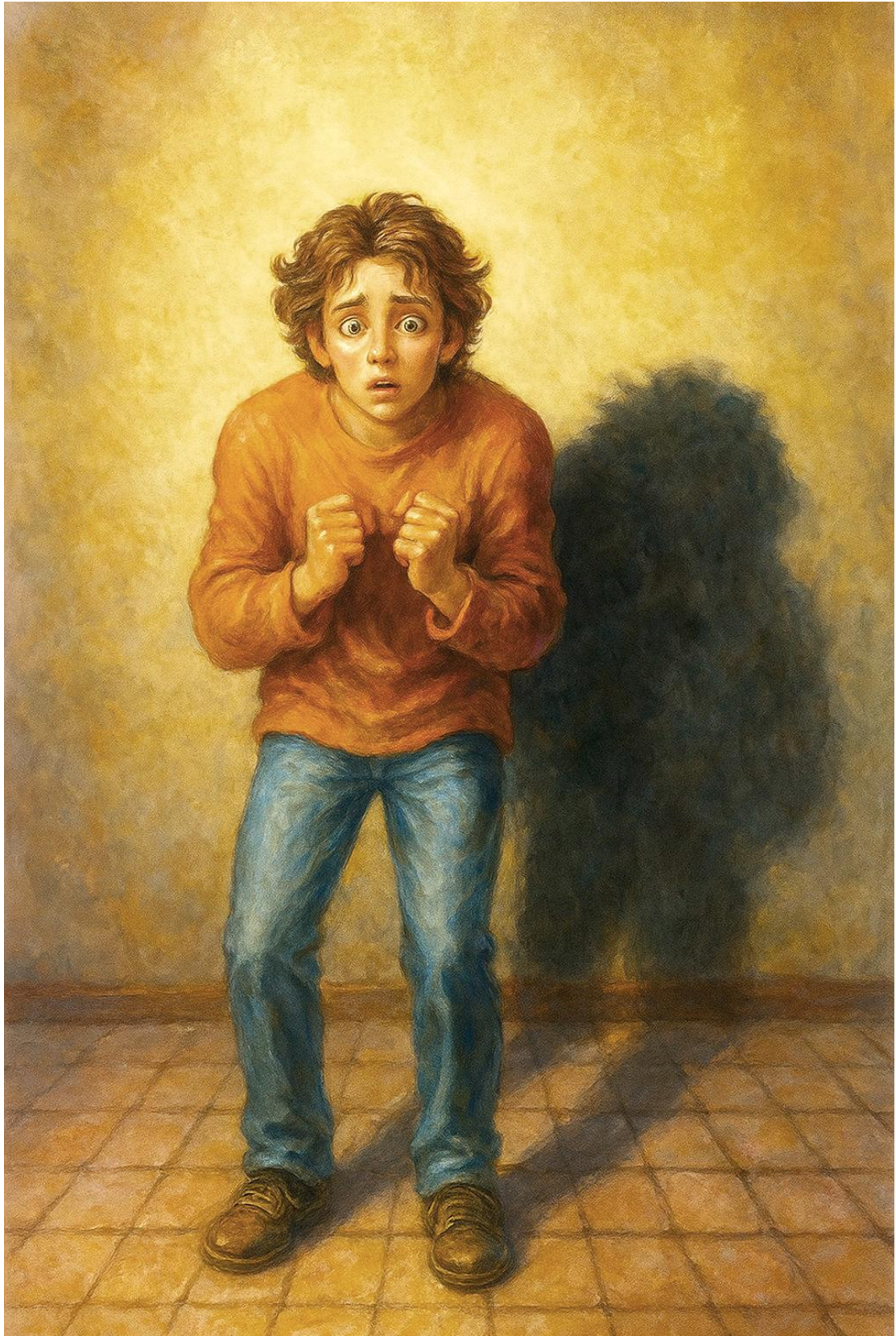
- Yomon ish qilgani uchun endi jazolashlaridan qo‘rqmoqda.
- Shimini iflos qilib qo‘ygan, onasi urishishidan qo‘rqmoqda.
- Qorong‘ulikdan qo‘rqadi.
- Itdan qo‘rqadi.
- Hech narsadan qo‘rqmaydi, shunchaki hazillashdi va hokazo.

Bunday javoblar bolada tabiiy, yoshiga mos qo‘rquv borligini yoki u hazil qilayotganini bildiradi.

E’tibor berilishi kerak bo‘lgan javoblar:

- Uni o‘g‘irlab ketishlaridan qo‘rqadi.
- Uni o‘g‘irlab, iste’mol qilmoqchi bo‘layotgan maxluqdan qo‘rqadi.
- Uni yolg‘iz qoldirishlaridan qo‘rqadi.
- Yalmog‘iz kampirdan qo‘rqadi.
- Biror hayvon yotog‘iga kirib kelishidan qo‘rqadi.
- O‘g‘ri kelib, uni pichoq bilan urishidan qo‘rqadi.
- Onasi (otasi) vafot etib qolishidan qo‘rqadi va shunga o‘xshashlar.

Shu kabi javoblar eshitilganda, bolaning qo‘rquvini yanada aniqroq tushunish uchun qo‘shimcha, yo‘naltiruvchi savollar berish tavsiya etiladi.

«Fil bolasi» nomli Ertak-test

Maqsad: Bola jinsiy rivojlanish jarayonida qanday hissiyotlar kechirayotganini aniqlash, xususan, kastratsiya kompleksi (ya'ni jinsiy farqlarni noto'g'ri tushunishdan kelib chiqadigan qo'rquv yoki tushunmovchilik) mavjudligini bilish.

«Bir bolaning juda yoqimli, chiroyli xartumchali fil bolasi bor edi. Bir kuni bola xonasiga kirsam, fil bolasida nimadir o'zgaribdi. Nima o'zgargan va nima uchun?»

Odatda uchraydigan normal javoblar:

- Fil bolasi boshqa rangga bo'yalgan.
- Fil bolasi o'sib, kattalashgan.
- Fil bolasi to'shakka peshob qilib qo'ygan.
- U sayr qilgisi kelib, ketib qolgan.
- Oyog'ini jarohatlab olib, unga gips qo'yishgan va hokazo.

Bunday javoblar bolada tabiiy rivojlanish jarayoni yaxshi kechayotganini, voqeani oddiy hayotiy tajriba sifatida tasavvur qilishini bildiradi.

E'tibor berilishi kerak bo'lgan javoblar:

- Fil bolasi yomon ish qilgani uchun uning xartumi tushib qolgan.
- Xartumi unga halal berayotgani uchun nima qilishni bilmayapti.
- Fil bolasi o'lib qolgan.
- Fil bolasining xartumini kimdir kesib tashlagan.
- Fil bolasi o'rnida boshqa hayvon paydo bo'lgan va shunga o'xshash

javoblar.

Bunday javoblar bolada jinsiy rivojlanish bilan bog'liq qo'rquv, xavotir yoki noto'g'ri tushunchalar mavjudligini ko'rsatishi mumkin. Shu sababli bolaning hikoyani qanday yakunlaganini batafsil tushuntirib berishini so'rab, fil bolasining

yomon xatti-harakati nimada bo'lgani, nega uni jazolashgan yoki kim uni (yoki bolaning o'zini) xafa qilgani haqida qo'shimcha savollar berish tavsiya etiladi.

“Sayr” nomli Ertak-test

Maqsad: Bola qarama-qarshi jinsdagi ota-onaga qanchalik bog‘langanini va o‘z jinsidagi ota-ona bilan raqobat hissi bor-yo‘qligini aniqlash (Edip kompleksi). Edip kompleksi odatda 2,5 yoshdan 5 yoshgacha eng yuqori darajaga yetadi. Bu holat o‘g‘il bolada onasiga nisbatan kuchli mehr va otasi bilan onasining e‘tibori uchun raqobat qilish istagi ko‘rinishida, qiz bolada esa aksincha namoyon bo‘ladi. Bu ertakni bola jinsiga qarab moslab aytib berish kerak. Eng yaxshi natija uchun ertakni bola jinsiga qarama-qarshi bo‘lgan ota-ona o‘qib berishi maqsadga muvofiq.

O‘g‘il bola uchun variant:

“Bir bola onasi bilan o‘rmon bo‘ylab sayr qildi. Ular uzoq vaqt yurib, yaxshi vaqt o‘tkazishdi. Uyga qaytishgach, otasining yuz ifodasi o‘zgarganini ko‘rishdi. Otasining yuzi qanday edi va nega?”

Qiz bola uchun variant:

“Bir qiz otasi bilan o‘rmon bo‘ylab sayr qildi. Ular uzoq vaqt yurib, yaxshi vaqt o‘tkazishdi. Uyga qaytishgach, onasining yuz ifodasi o‘zgarganini ko‘rishdi. Onasining yuzi qanday edi va nega?”

Odatda uchraydigan normal javoblar:

- Uyga qaytganlari uchun yuzi mamnun edi.
- Ishdan charchab kelganidan yuzi holdan toygan edi.
- Ular uzoq vaqt qaytmagani uchun xavotirga tushib, biroz jahli chiqqan edi.
- Ishdan qaytganda uyda hech kim yo‘qligi va kechki ovqat tayyor emasligidan xafa bo‘lgan edi.

- Mashinasi buzilib, uni tuzatolmagani uchun jahli chiqqan edi.

Bunday javoblar bolada sog‘lom, tabiiy hissiyotlar borligini bildiradi.

E‘tibor berilishi kerak bo‘lgan javoblar:

- U yomon ahvolda edi, chunki kasal bo‘lib qolgan.

- U kasal bo'lib qoldi, chunki bola bilan onasi uni yolg'iz qoldirib ketishgan.
 - Ular sayrga chiqqanda uni uyga qamab ketishgani uchun jahli chiqqan.
 - U g'azablangan, chunki u ham ular bilan sayrga chiqishni istagan, lekin bola bilan onasi uni olib ketishmagan.
 - U yig'lagan, chunki ular qaytib kelmaydi deb o'ylagan va hokazo.
- Bunday javoblar bola ota-onasining o'zaro munosabatiga rashk qilishi, o'z jinsidagi ota-onaga nisbatan yashirin raqobat yoki xavotir hissini bildirishi mumkin.

«Yangi xabar» nomli Ertak-test

Maqsad: Bolada yashirin xavotir, ichki bezovtalik, qo'rquv, shuningdek, otanaga ma'lum bo'lmagan istak va kutishlarni aniqlash.

«Bir bola (qiz bola uchun – qiz) sayrdan uyga qaytdi (ertakni bolaga moslab, masalan: maktabdan, hovlidan futbol o'ynab kelib, do'stinikidan va h.k. tarzida o'zgartirish mumkin). Onasi unga dedi: “Vaqtida kelding. Senga aytadigan bir gapim bor”. Ona unga qanday xabar bermoqchi edi?»

Odatda uchraydigan normal javoblar:

- Bugun biznikiga mehmonlar keladi.
- Kechqurun buvingnikiga boramiz.
- Otang senga kuchukcha olib keldi.
- Radio orqali momaqaldiraq bo'lishi e'lon qilindi.
- O'qituvchi qo'ng'iroq qilib, ertaga sinfingiz sayohatga chiqishini aytdi.
- Ona bolani sut olib kelishga do'konga yubormoqchi va hokazo.

Bunday javoblar bolada odatiy, kundalik voqealarga mos hissiyotlar borligini bildiradi.

E'tibor berilishi kerak bo'lgan javoblar:

- Kimdir vafot etgan.
- Bola ruxsatsiz sayrga chiqqani uchun onasi uni jazolamoqchi.
- Onasi unga uchinchi qavatdagi qo'shni bilan o'ynashni taqiqlamoqchi.
- Ona va ota safarga ketishmoqchi.
- Ona va ota kinoga borishadi, bolani esa uyda qoldirishadi.
- Ota mast holda kelib, onasini urgan.
- Ertaga uni shifokorga olib borishadi.
- Ona ertaga birga maktabga borishini aytadi va shu kabi boshqa holatlar.

Bunday javoblar bolada ichki qo'rquv, yashirin xavotir yoki o'zining ma'lum ehtiyojlarini oshkor qilmaganini ko'rsatishi mumkin.

«Yomon tush» nomli Ertak-test

Ushbu ertak bola o'zini erkin ifoda etishiga imkon beradi, bu esa uning hozirgi muhim va dolzarb his-tuyg'ularini ochishga yordam beradi. Avvalgi testlardagi javoblar bilan ushbu ertakdagi javoblarini bog'lab ko'rish orqali bolaning muammolari, ichki kechinmalari va xavotirlarini yanada aniqroq tushunish mumkin. Shu maqsadda ertakni bir javob bilan cheklab qo'ymasdan, qo'shimcha savollar berib bir necha javob olish tavsiya etiladi.

«Bir kuni bir qiz bola (o'g'il bola uchun – bola) to'satdan uyg'onib: “Men juda yomon tush ko'rdim”, – dedi. Qiz qanday tush ko'rdi?»

Odatda uchraydigan normal javoblar:

- Nima tush ko'rganini bilmaydi.
- Avval eslab turgan, keyin esidan chiqib ketgan.
- Qo'rqinchli film tushida ko'rindi.
- Qo'rqinchli hayvon tushida paydo bo'ldi.
- Baland tog'dan yiqilib tushgani haqida tush ko'rdi va shunga o'xshash javoblar.

Bunday javoblar bolada tabiiy qo'rquvlar borligini, ular odatiy bolalik tajribasiga mos ekanini bildiradi.

E'tibor berilishi kerak bo'lgan javoblar:

- Onasi (yoki boshqa oila a'zosi) vafot etgani haqida tush ko'rdi.
- O'zi vafot etgani haqida tush ko'rdi.
- Uni begona odamlar olib ketgani haqida tush ko'rdi.
- Uni o'rmonda yolg'iz qoldirib ketishgani haqida tush ko'rdi va h.k.

Bunday javoblar bolaning ichki qo'rquv va xavotirlarini ko'rsatishi mumkin. Asosiy e'tibor javoblarda takrorlanadigan motivlarga qaratiladi. Agar bu tush avvalgi ertaklardagi javoblarga hamohang bo'lsa, demak, bolaning ruhiy holatida muayyan tashvish omili mavjud bo'lishi ehtimoli yuqori.

